

Gehanteerde termen en begrippen ontleend aan het 2003 UNESCO Verdrag

Binnen het UNESCO Verdrag inzake de Bescherming van het Immaterieel Cultureel Erfgoed (en met name ook daarbuiten), worden uiteenlopende begrippen gebruikt die samenhangen met het borgen van immaterieel erfgoed. Kenniscentrum Immaterieel Erfgoed Nederland, dat in Nederland de uitvoering van het Verdrag ter hand neemt, kiest ervoor de door UNESCO gehanteerde begrippen over te nemen en te voorzien van een passende vertaling. De gehanteerde termen en begrippen zijn ontleend aan de verdragstekst en de daarmee verbonden Operationele Richtlijnen (Operational Directives: <https://ich.unesco.org/en/directives>), die om de paar jaar door de Algemene Vergadering van aangesloten landen worden herzien naar aanleiding van voortschrijdend inzicht en nieuwe maatschappelijke ontwikkelingen.

Immaterieel erfgoed

Op haar website gebruikt Kenniscentrum Immaterieel Erfgoed Nederland de volgende definitie voor immaterieel erfgoed:

Cultuuruitingen die door erfgoedgemeenschappen worden beleefd als erfgoed en hen een gevoel van identiteit en continuïteit geven. Dit immaterieel erfgoed wordt steeds opnieuw vormgegeven in samenhang met maatschappelijke veranderingen en in interactie met de sociale omgeving en van generatie op generatie doorgegeven.

Korte definitie voor in het dagelijks gebruik: Cultuuruitingen van erfgoedgemeenschappen, levend erfgoed.

Nog kortere suggestie voor dagelijks gebruik: Levend erfgoed.

In het verdrag staat: 'The "intangible cultural heritage" means the practices, representations, expressions, knowledge, skills - as well as the instruments, objects, artefacts and cultural spaces associated therewith - that communities, groups and, in some cases, individuals recognize as part of their cultural heritage. This intangible cultural heritage, transmitted from generation to generation, is constantly recreated by communities and groups in response to their environment, their interaction with nature and their history, and provides them with a sense of

identity and continuity, thus promoting respect for cultural diversity and human creativity. For the purposes of this Convention, consideration will be given solely to such intangible cultural heritage as is compatible with existing international human rights instruments, as well as with the requirements of mutual respect among communities, groups and individuals, and of sustainable development.'

Domeinen van immaterieel erfgoed, zoals benoemd in het 2003 UNESCO Verdrag

In de verdragstekst staan enkele moeilijk vertaalbare of al te abstracte begrippen, zoals social practices, en begrippen zoals performing arts, die in de Nederlandse context mogelijk misverstanden kunnen opwekken.

Het Kenniscentrum kiest voor:

- a. spreken, zingen en vertellen
- b. uitvoerende kunsten
- c. festiviteiten en rituelen
- d. kennis- en gebruiken rondom natuur en universum
- e. traditioneel vakmanschap / ambachten

[Het Kenniscentrum hanteert een brede definitie van deze begrippen.]

In het Engels staat er:

- (a) oral traditions and expressions, including language as a vehicle of the intangible cultural heritage;
- (b) performing arts;
- (c) social practices, rituals and festive events;
- (d) knowledge and practices concerning nature and the universe;
- (e) traditional craftsmanship.

Safeguards / borgen

Het doel van het 2003 UNESCO Verdrag is het 'safeguards' van immaterieel erfgoed, in de officiële Nederlandse vertaling vertaald als 'bescherming'.

Belangrijk is dat UNESCO een actieve dynamische invulling geeft aan immaterieel erfgoed, als iets waar immaterieel erfgoedgemeenschappen aan werken en dat dan ook steeds in ontwikkeling is.

Omdat UNESCO 'safeguards' opvat als op een toekomstgerichte manier werken aan immaterieel erfgoed geeft het Kenniscentrum de voorkeur aan de term

'borgen' of eventueel 'waarborgen' en wordt het woord 'beschermen' zoveel mogelijk vermeden.

Lange definitie uit de verdragstekst die het Kenniscentrum gebruikt: 'het nemen van maatregelen gericht op het waarborgen van de levensvatbaarheid van het immaterieel cultureel erfgoed, met inbegrip van identificatie, documentatie, onderzoek, behoud, bescherming, bevordering, versterking, overlevering, met name door formeel en informeel onderwijs, alsmede het revitaliseren van de diverse aspecten van dit erfgoed'.

Korte definitie in de verdragstekst die het Kenniscentrum gebruikt: 'doorgeven, ontwikkelen en promoten'.

Gemeenschappen, groepen en individuen

De groep waarom het allemaal draait in het 2003 UNESCO Verdrag zijn de 'gemeenschappen, met name inheemse gemeenschappen, groepen en, in sommige gevallen individuen', die 'een belangrijke rol spelen bij het produceren, beschermen, onderhouden en opnieuw creëren van immaterieel cultureel erfgoed'.

Omdat 'gemeenschappen, groepen en in sommige gevallen individuen' voor dagelijks gebruik wat lang is, gebruikt Kenniscentrum Immaterieel Erfgoed Nederland als overkoepelend begrip het aan de FARO conventie ontleende begrip *erfgoedgemeenschappen*, die naast de beoefenaars en de beheerders ook erfgoedinstellingen zoals musea kan omvatten. Beoefenaars ('practioners') en beheerders ('custodians') zijn begrippen die in het 2003 UNESCO Verdrag worden gebruikt om specifieke rollen binnen de erfgoedgemeenschappen te benoemen.

(CONCREET VOORBEELD, Grolsche wanten breien: de breiers zijn de beoefenaars, het comité dat zich inzet voor het behoud van deze vorm van erfgoed zijn de 'beheerders').

Een derde begrip dat UNESCO gebruikt is erfgoeddragers ('heritage bearers'). Dit begrip kan nuttig zijn als je de samenhang met erfgoed wil benadrukken. Dit zit echter ook al in het bredere begrip 'erfgoedgemeenschappen'. De term erfgoeddrager is daardoor minder nodig en gebruikt het Kenniscentrum daarom zo min mogelijk.

Dus: Overkoepelend: erfgoedgemeenschappen, meer toegespitst op twee mogelijke rollen: beoefenaars en beheerders (practitioners en custodians).

Erfgoedinstellingen

Voor erfgoedinstellingen die zich bezig houden met immaterieel erfgoed gebruikt UNESCO termen als: *competent bodies* (bevoegde organen), experts, documentatiecentra, onderzoekinstellingen. Voor onze instelling wordt gebruikt de term: Kenniscentrum. Het Kenniscentrum is gespecialiseerd in immaterieel erfgoedzorg. Vandaar de functieaanduiding: Adviseurs erfgoedzorg. Daarnaast werkt het Kenniscentrum aan Kennisontwikkeling, een taak van de wetenschappelijk medewerkers van Team Kennisontwikkeling.

Niet-gouvernementele organisaties (NGO's)

In de context van het 2003 UNESCO Verdrag betekent NGO's: bij deze UNESCO conventie geaccrediteerde organisaties die internationale adviesfuncties vervullen ten behoeve van het (internationale) Intergouvernementeel Comité van UNESCO. Het Kenniscentrum is één van die organisaties die geaccrediteerd is bij dit UNESCO Verdrag.

Culturele middelaars

In de *Operationele Richtlijnen* wordt gepleit voor een participatieve benadering, waarin de erfgoedinstellingen zoveel mogelijk de erfgoedgemeenschappen betrekken. Een belangrijke rol van erfgoedinstellingen is die van culturele middelaar (in de *Operatonele Richtlijnen* 'cultural brokers' en 'mediators' genoemd). De term die Kenniscentrum Immaterieel Erfgoed Nederland hanteert is culturele makelaars / of culturele middelaars.

Inventarissen en lijsten

Een van de verplichtingen die uit het 2003 UNESCO Verdrag voortvloeit, is dat aangesloten landen hun immaterieel erfgoed in kaart brengen / inventariseren, en daarbij een participatieve methode hanteren. Op het internationale niveau wordt de term lijsten gehanteerd, gekoppeld aan het woord inschrijven (inscribed). De drie lijsten internationaal zijn:

1. Lijst van immaterieel cultureel erfgoed dat dringend borging behoeft (List of Intangible Cultural Heritage in Need of Urgent Safeguarding)
2. Representatieve Lijst van het Immaterieel Cultureel Erfgoed der Mensheid (Representative List of the Intangible Cultural Heritage of Humanity)
3. Register van Goede Borgingsactiviteiten (Register of Good Safeguarding Practices) Voor nationaal gebruik hanteert UNESCO de term: inventaris (een of meerdere inventarissen). Het Kenniscentrum hanteert de termen (waarbij indeling

en opzet van de inventarissen niet parallel lopen met de internationale lijsten indeling!):

1. Netwerk Immaterieel Erfgoed
2. Inventaris Immaterieel Erfgoed Nederland
3. Register van Inspirerende Voorbeelden van Borging

Woorden als erkenning en plaatsing zoveel mogelijk vermijden. Daarom wordt in Nederland ook gesproken over 'bijschrijving in de Inventaris Immaterieel Erfgoed Nederland. Het gaat nadrukkelijk niet om een/of de Nationale Inventaris.

Door UNESCO afgeraden begrippen (inappropriate vocabulary)

Door UNESCO afgeraden begrippen zijn: 'authenticiteit', 'puur', 'echt', 'uniek', 'oorspronkelijk', 'essentie', 'masterpieces'. Daarnaast worden nationale toe-eigeningen ontraden (zoals: het Egyptische poppenspel). Dit is omdat immaterieel erfgoed dynamisch is en voortdurend in ontwikkeling. Ook een woord als folklorisering is daarom niet passend.

UNESCO heeft het wel over (het risico van) overcommercialisering, om het risico van nep en namaak mee aan te duiden. Onbewust speelt dan toch het begrip 'authenticiteit' een rol, al was het maar in de beleving van de erfgoedgemeenschappen. In de onderzoekslijn Immaterieel Erfgoed & Toerisme wordt de term authenticiteit op een reflectieve manier gebruikt in contrast met het UNESCO begrip overcommercialisering.

Verouderde begrippen die UNESCO niet gebruikt

Volk
Folklore
Volkscultuur / populaire cultuur
Tradities

Woorden die het Kenniscentrum gebruikt en UNESCO niet

(Super-) diversiteit: de huidige etnische en culturele diversiteit in de meeste grote steden van Europa. Het Kenniscentrum vermijdt het oudere woord multiculturaliteit.

Etniciteit: een sociaal-culturele identiteit, die een groep van mensen of bevolkingsgroepen verbindt. Wetenschappers geven een dynamische invulling aan het begrip, dat zeker niet essentialistisch en al helemaal niet racistisch moet worden opgevat. Het Kenniscentrum vermijdt begrippen als nationaliteit en ras.

Controversieel immaterieel erfgoed (in andere sectoren worden ook termen gebruikt als beladen erfgoed en/of, betwist erfgoed). Het Kenniscentrum gebruikt de meer overkoepelende term controversieel immaterieel erfgoed in de betekenis van: vormen van immaterieel erfgoed, waar in de samenleving discussie over is. De term controversieel immaterieel erfgoed houdt geen waardeoordeel in.

In andere sectoren of in de wetenschap gebruikte begrippen

Daarnaast zijn er enkele woorden die in andere sectoren of in de wetenschap worden gebruikt. Termen als cultuurhistorie, cultureel geheugen, populaire cultuur, levende geschiedenis, voortgezet gebruik, (ver-)erfgoediseren. Deze begrippen hebben ieder een eigen waarde of nut in bijvoorbeeld wetenschappelijke discussies, en het Kenniscentrum participeert uiteraard in deze discussies. In het immaterieel erfgoedverdrag worden ze echter niet gebruikt. Het geldt ook voor het begrip 'emotienetwerken'. Overigens hanteert UNESCO wel het woord 'netwerken', om er de 'gemeenschappen, groepen en individuen' nader mee te duiden: *Communities are networks of people whose sense of identity or connectedness emerges from a shared historical relationship that is rooted in the practice and transmission of, or engagement with, their ICH.*